

Наталія АВТОНОМОВА,

мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

ІНФОРМАЦІЙНІ ВИДАННЯ В СИСТЕМІ ДОКУМЕНТНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

У статті представлена видова характеристика інформаційних видань, окреслюється їх цільове призначення. Визначається місце інформаційних видань у системі документної комунікації. Здійснюється класифікація інформаційно-аналітичних видань як окремого виду інформаційної продукції. Розглядається асортиментний ряд інформаційно-аналітичної продукції Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ) НБУВ.

Ключові слова: інформаційні видання, документна комунікація, вторинні документи, інформаційно-аналітичні продукти.

У 1990–2000 рр. із реалізацією практичних кроків стосовно інформатизації українського суспільства актуалізується питання інформаційної діяльності бібліотек. Одним з найпоширеніших видів зазначеної діяльності є підготовка інформаційних видань як засобу розкриття бібліотечних фондів. У зв'язку з цим набуває актуальності дослідження їх систематизації та класифікації з метою запобігання розсіюванню та неповідомленості інформації в потоці вторинних документів.

Практичних рекомендацій в цьому напрямі було напрацьовано чимало: одні з них проходилися в межах загального документознавства, інші – розглядали певні види видань та їх ознакове градування.

Питання класифікації інформаційних видань значною мірою досліджувалося в працях Г. Швецової-Водки та Н. Кушнарєнко. Запропоновані цими вченими класифікації знайшли інтерпретаційне продовження в роботах їхніх колег, серед яких можна виокремити навчальні посібники М. Комової, Ю. Палєхи. Активним розробником системи документації виступив С. Кулєшов. Його модель класифікації системи документів була підтримана українськими дослідниками, що демонструють численні посилання на неї в позитивному значенні. Детальну характеристику бібліографічних та реферативних видань можна знайти в роботах М. Сороки, В. Лутовинової та О. Карпенко.

Після здобуття Україною незалежності набрав чинності ДСТУ 3017-95 «Видання. Основні види. Терміни та визначення», в якому чітко про-

писана загальна класифікація усіх друкованих документів, зокрема інформаційних видань.

У спеціальній літературі поширений термін «інформаційне видання». Ним позначають видання, що містять систематизовані відомості про опубліковані й неопубліковані праці у формі, зручній для оперативного ознайомлення з ними [6, с. 19–20].

Видання – основний вид опублікованого, друкованого, поліграфічного документа. Це документ призначений для розповсюдження інформації, що міститься в ньому, пройшов редакційно-видавничу обробку, отриманий друкуванням або тисненням, поліграфічно самостійно оформлений і має вихідні відомості. До видань можуть бути зараховані всі документи, видані за планами видавництв або позапланово, на основі договорів з авторами, будь-якими способами поліграфічного друку.

Приймаючи це визначення за вихідне, визначають істотну відмінність видання від інших видів документів. За межами видань залишаються всі письмові документи, що не піддавалися редакційно-видавничій обробці і з цієї причини не включені в процес масової комунікації. До цієї групи не входять і всі твори в усній формі. До видань також не належать документи на магнітофонній або відеоманітофонній стрічці, дискеті, перфокарті, перфострічці тощо [3, с. 161–162].

Визначення видів видання – важливе завдання науки й практики. Його можна виконати за допомогою типологічної класифікації, за якою поділ на типи, види здійснюється незалежно від їх семантичної наповненості, тобто галузевого призначення, тематики. Теоретична класифікація потрібна для того, щоб зрозуміти, чим відрізняються один від одного різні види видання. Така класифікація необхідна в першу чергу для наукового пізнання документа, для порівняння його різновидів з іншими явищами дійсності й поняттями.

Враховуючи, що видання є одним з видів документа, його можна класифікувати за ознаками документа: за змістом, матеріальною конструкцією, періодичністю, знаковою природою інформації, цільовим призначенням, обсягом, складом основного тексту, структурою, ступінню аналітико-синтетичної переробки інформації. Ознакою, яка визначає виділення інформаційних видань з масиву інших, є, на думку Н. Кушнарєнко [4], ступінь інформаційно-аналітичної переробки інформації. За цією ознакою видання поділяються на п'ять видів: інформаційні, реферативні, бібліографічні, оглядові, дайджести. Однак, як доводить Н. Кушнарєнко, класифікація інформаційних видань до кінця не визначена. За характером інформації, що міститься в них, інформаційні видання поділяються на три підвиди: бібліографічні, реферативні й оглядові. Останні, у свою чергу, можуть бути неперіодичними, періодичними, продовжуваними.

Зі свого боку Г. Швецова-Водка зазначає, що на сьогодні не завершений не тільки систематизований поділ видань на види, а й відсутня систематизація ознак, за якими виокремлюють ті чи інші види видань [8, с. 339]. Такої ж думки Г. Швецова-Водка дотримується й щодо термінів, які позначають окремі види видань і які є дискусійними, на її погляд, з боку книгознавства та джерелознавства.

Інформаційні видання, згідно з ДСТУ 3017-95 «Видання. Основні види. Терміни та визначення» [1], систематизовані чи узагальнені відомості відносно опублікованих чи неопублікованих даних з першоджерел, випущених друком організаціями, що здійснюють науково-інформаційну діяльність. Інформаційні видання можуть бути періодичними, неперіодичними, продовжуваними. Відповідно до ДСТУ 3017-95 інформаційні видання, у свою чергу, поділяються на бібліографічні, реферативні, оглядові, дайджести.

Інформаційні видання створюються в результаті аналітико-синтетичної обробки одного чи кількох первинних документів з метою пристосування інформації до інформаційних потреб споживача. Тобто вони містять систематизовані відомості про первинні документи (опубліковані, неопубліковані, що не публікуються) або результат аналізу й синтезу даних, що є в першоджерелах. Це дає можливість віднести їх за рівнем узагальнення інформації до вторинних документів.

Метою створення вторинних документів є інформування споживачів про потоки й масиви первинних документів, щоб у згорнутому, узагальненому вигляді викласти основний їхній зміст, що, у свою чергу, підвищує інформаційну місткість документа.

Основою процесу згортання інформації є зменшення фізичного обсягу інформаційного повідомлення. Для задоволення потреб користувачів інформації застосовуються різні способи згортання інформації: семантичний й лексичний, макроаналітичний й мікроаналітичний. Семантичне згортання інформації передбачає змінення інформативності повідомлення, лексичне – перетворює знакову форму повідомлення, залишаючи зміст без змін. При макроаналітичному згортанні наводять формальні відомості про документ і найзагальніші відомості про його зміст, при мікроаналітичному – детально розкривають зміст документа (основні й побічні теми, аспекти їх розгляду) [2, с. 4].

Вважається, що вторинні документи призначені для інформування (оповіщення) про інші документи, що вони можуть полегшити споживачам інформації орієнтування як у складі певного фонду документів (поток, масиву документів), так і в змісті тієї інформації, що міститься в них. Завдяки цьому може відпасти потреба у зверненні до кожного з використаних первинних документів, тобто вторинні документи полегшують розумову працю користувача інформації.

Найважливішим завданням інформаційних видань є сприяння подоланню суперечностей у документній комунікації – між зростанням масивів і потоків опублікованих, неопублікованих і тих, що не публікуються, документів і можливістю їх засвоєння суспільством, тобто інформаційні видання є одним із способів впорядкування відомостей про документні потоки й масиви. Вони забезпечують повноту й достовірність відображення первинних документів шляхом оперативності випуску, підвищення інформативності кожного інформаційного видання, врахування конкретних запитів замовників. Отже, інформаційні видання – джерело оперативної, актуальної інформації, що покликане доносити її до користувача в максимально короткі терміни.

Враховуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що призначення вторинних документів та рівень згорання й характер вторинної інформації є провідними ознаками виділення серед масиву наявних вторинних документів саме інформаційних видань. Від інших видів видань інформаційні видання відрізняються структурою основного тексту, який складається з відомостей про документ, тобто із вторинної документної інформації, що подається в бібліографічних записах, анотації, рефераті, огляді тощо. У зв'язку з цим інформаційні видання поділяють на документи: із бібліографічною, реферативною, оглядовою та аналітичною інформацією.

Інформаційні видання в межах кожного виду мають значне розмаїття підвидів. Така розгалуженість видової структури інформаційних видань обумовлена завданням переробки первинних джерел інформації відповідно до інформаційних потреб суспільства. Видове розмаїття вторинних документів об'єднане метою їх створення (інформування користувачів про потоки й масиви первинних документів, щоб у згорнутому, узагальненому вигляді викласти їх зміст) та методикою їх підготовки, яка полягає в згортанні текстів первинних документів шляхом аналітико-синтетичної переробки.

Однак характерна ознака поділу на підвиди в кожного виду інформаційного видання своя. Так, **бібліографічні видання** більшістю науковців класифікуються:

- *за цільовим призначенням* – державні, науково-допоміжні, рекомендаційні, професійно-виробничі;
- *за об'єктом бібліографування* – універсальні, багатогалузеві, галузеві, тематичні, персональні, бібліографічні, краєзнавчі;
- *за методом бібліографування* – вибіркові, реєстраційні, сигнальні, анотовані, реферовані, оглядові;
- *за часом виходу у світ* – поточні, ретроспективні, перспективні;
- *за ознакою належності* – видавничі, книготорговельні, бібліотечні;

– за *формою організації матеріалу* – бібліографічний покажчик, бібліографічний список, бібліографічний огляд, бібліографічний бюлетень, бібліографічний журнал, допоміжний покажчик до видання.

Питання щодо класифікації **реферативних видань** на сьогодні залишається досить дискусійним. Єдиної класифікації поки що немає. Однак більшість фахівців за її основу беруть такі ознаки:

– за *цільовим призначенням* – загальні й спеціалізовані;

– за *належністю до певної галузі знань* – реферати із суспільних, гуманітарних, природничих, точних, технічних і прикладних наук, з економіки;

– за *способом характеристики первинного документа* – реферати-конспекти, в яких послідовно викладають в узагальненому вигляді зміст усього первинного документа, а також проблемно-орієнтовані реферати, що акцентують увагу споживача на окремих темах або проблемах первинного документа;

– за *обсягом та глибиною згортання* – короткі, обсяг яких обмежений 850 друкованими знаками, і розширені, обсяг яких може становити 10–15 % обсягу первинного документа;

– за *кількістю джерел реферування* – монографічні, складені на один первинний документ, реферати-фрагменти, складені на окрему частину первинного документа, його розділ, підрозділ, параграф, оглядові або зведені, групові реферати;

– за *формою викладу* – текстові, анкетні (позиційні), табличні, телеграфного стилю, схематичні, ілюстровані, змішані;

– за *методом викладу* – реферати-екстракти, перефразовані, аспекти, які створюють на основі формалізованих методик;

– за *способом підготовки* – інтелектуальні, складені на основі інтуїтивних уявлень про значущість змісту первинного документа, а також автоматизовані;

– за *авторським виконанням* – авторські, або автореферати, і неавторські, або ті, які склала інша особа (референт-аналітик) [5].

Проте можливий й інший поділ реферативних видань. За ним визначають: реферативний журнал, реферативний збірник, експрес-інформацію, інформаційний листок. Дана класифікація здійснена на основі синтетичного поєднання декількох ознак – матеріальної конструкції видання, його структури, ступеня аналітико-синтетичної переробки інформації. Класифікація видань на основі поєднання декількох ознак, на думку автора статті, приводить у перспективі до появи нових видів інформаційних видань, що, у свою чергу, розширює асортимент інформаційної видавничої продукції й надає можливість інформаційним службам більш якісно задовольняти запити користувачів на різні види інформаційної друкованої продукції.

Стосовно класифікації **оглядових видань** необхідно зазначити, що єдиного підходу до класифікації цієї групи видань немає. На думку автора статті, це пояснюється процесом постійної трансформації, синтетичного поєднання, а також доповнення оглядових видів видань аналітичними компонентами. Такий процес є відповіддю виробників інформаційної продукції на сучасні запити суспільства, що потребує (за браком часу, технічних можливостей тощо) продукції, яка б поєднувала у собі інформаційну та аналітичну складову.

На думку фахівців, оглядові видання можна поділити: за ознакою глибини аналізу – бібліографічні, реферативні, аналітичні й прогностичні огляди, що мають ознаку інформаційних оглядів. Є класифікації, за якими огляди поділяють на огляд літератури (першоджерел), огляд стану розробки проблеми (теми, питання). Виділяють також орієнтаційні (бібліографічні) і пізнавальні огляди.

Найбільш вдалою автору вважається класифікація Н. Кушнарєнко [3, с. 212] – за характером інформації (ступінь згорнутості первинної інформації, метод аналізу і характер узагальнення). Згідно з даною класифікацією інформаційні огляди поділяються на: бібліографічний (науково-допоміжний та рекомендаційний), реферативний, аналітичний, прогностичний огляди.

Кожен вид інформаційного видання має свої характерні особливості та цільове призначення, визначення яких необхідне для полегшення процесу підготовки інформаційними службами їхньої продукції. Так, завданням *бібліографічних видань* є повідомлення про наявність документарної інформації, первинних документів, з яких можуть бути отримані необхідні відомості. Таке видання містить значну кількість джерел бібліографічної інформації й розраховане на широкі кола споживачів, забезпечуючи найрізноманітніші їхні запити при пошуку необхідних документів. При цьому такі видання максимально повно відображають змістовні й формальні ознаки первинного документа. Разом з тим бібліографічні видання можуть забезпечувати інформаційні потреби не тільки окремих фахівців, а й ставати джерелом для довідково-інформаційної діяльності центрів інформації та аналітичних служб.

Завданням *реферативного видання* полягає в адекватному викладі змісту первинного документа, рекомендації нової, цінної та корисної інформації для її подальшого використання у всіх сферах людської діяльності. Наявність більш повніших відомостей про первинний документ відрізняють реферативні видання від бібліографічних. Як правило, реферативні видання, крім бібліографічних описів, містять фактичні дані та висновки, які необхідні для початкового ознайомлення з документом.

До огляду, як правило, входить публікація одного або декількох матеріалів, що містять результати аналізу, а також узагальнені відомості з первинних документів. Завданням *оглядових видань* є збір та аналіз значної

кількості первинних документів, переробка їх в один узагальнений документ. За характером інформації оглядові видання найбільш повніше відображають зміст первинних документів і вирізняються серед інших складністю й науковою глибиною обробки документів. Результатом такої обробки є висновки, практичні рекомендації, критичні оцінки змісту первинного документа чи його перспективність. В оглядах подається загальна тенденція розвитку відповідних галузей науки та техніки.

У структурі інформаційної діяльності вагоме значення має оглядово-інформаційна діяльність, мета якої – інформаційне забезпечення управлінських рішень і створення системи інформаційної підтримки базової діяльності користувачів інформації. Основним засобом виконання цих завдань є підготовка оглядової інформації, що надає можливість систематизовано та узагальнено оцінити стан певної галузі науки, техніки, виробництва, культури, освіти (досягнутий рівень, тенденції та перспективи розвитку, організаційно-економічну ситуацію тощо) [7].

Дедалі частіше оглядово-аналітична діяльність, процеси підготовки інформаційних документів та засоби для їх створення характеризуються терміном «інформаційно-аналітичні дослідження». Практичним результатом інформаційно-аналітичних досліджень є підготовка інформаційно-аналітичної видань, що містять структуровану за семантичною ознакою інформацію.

У зв'язку з цим інформаційно-аналітичні видання як різновид оглядових видань стають дедалі більш актуальними та затребуваними. Їх виокремлення в окремий вид друкованої продукції зумовлено зростаючою роллю аналітичної діяльності у всіх сферах практичної та наукової роботи. Як й інші види інформаційних видань інформаційно-аналітичні видання, створені в результаті аналітико-синтетичної обробки сукупності документів з певної проблематики (теми, питання), містять зведену, згорнену та узагальнену характеристики взаємопов'язаних фактів, явищ, подій.

Такий вид видань є «змішаним», оскільки містить результати аналізу й синтезу інформації (за цією ознакою вони належать до вторинних документів) та нову «синтезовану» інформацію оціночного характеру, тобто містять первинну інформацію. У них подається не тільки «перероблена» інформація, яка орієнтує користувачів у документному потоці, а й містяться в тексті необхідні деталі, уточнення, пояснення, коментарі, що, у свою чергу, забезпечують краще їх сприйняття.

Цінність таких видань полягає в оперативному введенні користувача інформації в певну означену проблематику й окресленні перед ним перспективних напрямів її вирішення. Сьогодні можна з упевненістю відзначити, що тенденція до застосування в інформаційно-аналітичній діяльності продукції, що поєднала в собі як інформаційні, так й аналітичні компоненти, буде надалі поширюватися.

Підтвердження думки щодо перспективності розвитку інформаційно-аналітичних видань як різновиду інформаційних продуктів автор статті бачить у діяльності Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ) НБУВ.

За багаторічну роботу СІАЗ було створено та видано друковану продукцію, що характеризується синтетичним поєднанням оглядової інформації та аналітичної складової. Випуск саме такого виду продукції був обумовлений її цільовим призначенням, метою та завданнями, що висувалися до неї з боку замовників. При створенні видавничої продукції СІАЗ, що представлена на сьогодні реферативними журналами, дайджестами, бюлетенями, інформаційними листками тощо, використовуються різнопланові матеріали: аналітичні огляди, інформаційні замітки, коментарі, висновки, прогнози, моніторингові матеріали, що дає підстави віднести її саме до інформаційно-аналітичних видань.

Система інформаційно-аналітичних видань СІАЗ – це сукупність усіх реферативних, оглядових, бібліографічних та інших матеріалів, об'єднаних єдиною метою, завданнями, об'єктами аналітико-синтетичної переробки, теоретико-методичними підходами до створення вторинної інформації. Ця система відкрита, бо пов'язана з мінливими потребами суспільства, наявним потоком первинних документів; її розвиток зумовлений загальними тенденціями інформатизації суспільства. Систему інформаційно-аналітичних видань регулярно поповнюють новими матеріалами. Якщо будь-яке з зазначених інформаційних видань втрачає значущість для користувачів, його випуск завершують.

Серед інформаційно-аналітичних видань, що готуються СІАЗ, необхідно відзначити інформаційно-аналітичний журнал «Україна: події, факти, коментарі», що випускається для керівників та працівників інформаційних структур на місцях; бюлетень матеріалів оперативної інформації електронних видань «Резонанс», цільовою аудиторією якого є керівники та їхні референти; реферативний збірник матеріалів ЗМІ «Шляхи реформування української науки»; бюлетень «Євро-2012 у відгуках ЗМІ», в якому представлено огляд аналітичних матеріалів щодо підготовки Євро-2012; експертно-аналітичний висновок «Проблеми зайнятості населення», в якому розглядаються питання працевлаштування населення, ринку праці тощо; додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі» – «Криза в суспільних вимірах», що висвітлює проблеми, пов'язані з проявом кризових явищ у суспільстві, подає оцінки фахівців щодо впливу світової економіки на ці явища та розглядає, з експертної точки зору, перспективи післякризового розвитку українського суспільства, а також додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі» – інформаційно-аналітичний бюлетень «Безпека підприємництва» та ін.

Більшість науковців при класифікації будь-якої друкованої продукції взагалі та інформаційної, зокрема, використовують фасетний метод, що полягає в групуванні видань в окремий вид за одною з будь-яких визначених ознак. Автором статті була здійснена класифікація інформаційної продукції СІАЗ за декількома ознаками: періодичність виходу, внутрішня форма відображення матеріалу, ступінь аналітико-синтетичної обробки первинних джерел.

Проаналізувавши вищезазначені інформаційно-аналітичні видання, доходимо висновку, що переважну більшість інформаційних друкованих продуктів СІАЗ становлять періодичні видання, створені в результаті аналітико-синтетичної переробки первинної інформації, що представлені оглядовими матеріалами. Найбільш використовуваною внутрішньою формою відображення матеріалу є бюлетень. Така внутрішня форма видання, а також його поліграфічне виконання відбивають найбільш істотні риси зазначених інформаційних виданні: цільове призначення, особливості матеріалів, що публікуються у виданні, матеріальну конструкцію та структуру видання, його обсяг, оперативність випуску.

Інформаційно-аналітичні видання СІАЗ за метою підготовки можна поділити на реферативні та аналітичні огляди. Реферативний огляд містить систематизовані та узагальнені відомості щодо стану і шляхів розвитку певної галузі науки, техніки й виробництва. Ці дані отримано внаслідок аналізу першоджерел, але без їх критичного опрацювання. Збережено висновки та оцінки авторів першоджерел щодо фактів, теорій, методів, про які йдеться в документах. Метою підготовки реферативного огляду є надання чіткого уявлення про стан проблеми й висвітлення основних результатів досліджень у певній галузі, орієнтування в сукупності фактів, отриманих ученими та фахівцями.

Важливо відзначити, що реферативний огляд відрізняється від аналітичного меншою глибиною аналізу документів. У ньому, як правило, подається систематизація та узагальнення даних, отриманих з первинних джерел. Реферативний огляд може не містити аргументованої оцінки матеріалу й обґрунтованих висновків для його практичного застосування.

Аналітичні огляди, що створюються СІАЗ, – найбільш складний синтетичний вид інформаційних видань. Як правило, у кожному огляді використовуються десятки джерел. Їх мета – узагальнення основних тенденцій розвитку, стану проблем тієї чи іншої галузі, думок провідних спеціалістів. Таким чином, аналітичний огляд є виданням, що містить інформацію, отриману на основі аналізу, систематизації та узагальнення відомостей і джерел.

Крім того, огляди також використовуються СІАЗ як методика підготовки оглядових довідок, інформаційних довідок, інформаційних звітів, дайджестів тощо. Названі документи, що містять прогноз розвитку проблем-

ної ситуації, є засобом інформаційної підтримки прийняття управлінських рішень. Огляди надають можливість зекономити час фахівців, позбавляють їх необхідності безпосереднього перегляду документів під час пошуку потрібних матеріалів, акцентують увагу на особливо цікавих документах.

Характерною ознакою майже всієї друкованої продукції СІАЗ є наявність бібліографічних описів документів, які використовуються в подальшому як первинна інформація про документ. Бібліографічний опис визначає як записана за певними правилами сукупність бібліографічних даних, що ідентифікують документ, а саме: відомості про назву, автора, місце й рік видання тощо. Отже, цільовим призначенням бібліографічного опису є наведення формальних ознак документа для полегшення пошуку останнього.

Бібліографічні описи, що містяться в документах, допомагають користувачам інформації орієнтуватися в їх змісті, формі, призначенні. Саме це зумовлює використання бібліографічного опису як одного з базових елементів під час створення інформаційно-аналітичних видань аналітичними службами.

Значний асортимент видавничої продукції СІАЗ, що в переважній своїй більшості представлений оглядовими виданнями, дає змогу зробити висновок про подальше збільшення частки інформаційно-аналітичних продуктів у бібліотечному виробництві. Така продукція є відображенням реальних потреб користувачів в інформаційній підтримці – суб'єктам управління, ринкових відносин потрібні інформаційні продукти, що містять не лише окремі факти або дані, а й аналітичні висновки та прогнози, що допомагають приймати кваліфіковані рішення.

У зв'язку з цим класифікація інформаційно-аналітичної продукції надає можливість сформулювати так звану асортиментну політику інформаційної служби, відстежувати тенденції розвитку інформаційного ринку, орієнтувати користувачів на використання саме тих продуктів, що відповідають їхнім запитам і потребам.

Список використаних джерел

1. Видання. Основні види. Терміни та визначення : ДСТУ 3017-95 [Чинний від 1995-01-01] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.iub.at.ua/_ld/0/30_dstu_3017-95.pdf. – Назва з екрана. – (Дата звернення 11.05.2010 р.).

2. *Карпенко О. О.* Аналітико-синтетична переробка документної інформації: бібліографічний опис : навч. посіб. / О. О. Карпенко. – Х. : Нац. аерокосм. ун-т «Харк. авіац. ін-т», 2009. – 71 с.

3. *Кушнаренок Н. Н.* Документоведение : учебник / Н. Н. Кушнаренок. – 8-е изд., стер. – К. : Знання, 2008. – 459 с.

4. Там само.
5. *Кушнарєнко Н. М.* Наукова обробка документів : підручник / Н. М. Кушнарєнко, В. К. Удалова. – 4-те вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2006. – 301 с.
6. *Лутовинова В. І.* Реферування як процес мікроаналітичного згортання інформації : практ. посіб. / В. І. Лутовинова ; наук. ред. Г. М. Швецова-Водка ; АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – К. : Четверта хвиля, 2007. – 72 с. – (Серія «На допомогу професійній самоосвіті працівників освітянських бібліотек»).
7. *Сорока М. Б.* Національна система реферування української наукової літератури / М. Б. Сорока // НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К. : НБУВ, 2002. – 209 с.
8. *Швецова-Водка Г. Н.* Общая теория документа и книги : учеб. пособие / Г. Н. Швецова-Водка. – М. : Рыбари, 2006. – 339 с.